

Δὲν εἶμαι βεβαιωμένος πὼς τὸ σταμάτημα τοῦ «Νουμά» ποῦ ἀνηγγέλθη τελευταία ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, εἶναι ἀπὸ τὰ γεγονότα ποῦ φέρουν σὲ λυπητερά συμπεράσματα. Δὲν βλέπω πὼς ὁ παρατηρητὴς θὰ μπορούσε νὰ μιλήσῃ μ' αἰσθημα σὲ μιὰ ὑπόθεσι, ποῦ δέχεται μόνο λογική. Κάθε ἄλλο, λοιπόν, παρὰ εὐκολη μελαγχολία, αἰσθηματολογία. Ἄν ὁ κ. Ταγκόπουλος λυπᾶται γιατί ἀναγκάστηκε ν' ἀφήσῃ μιὰ δουλειὰ ποῦ ἔζησε μαζὶ τῆς δεκαπέντε χρόνια κι' ἂν μιλῇ μὲ πίκρα γιὰ τὴ γνωστὴ «μακάρια χώρα» — τοῦτο τέλος πάντων εἶνε δικαίωμα, ποῦ δὲν θὰ τοῦ ἀρνηθοῦμε μεῖς, ποῦ πολλὰς φορὰς λυπηθήκαμε ἀφήνοντας ἓνα σπίτι, ποῦ καθήσαμε, νὰ πᾶμε σ' ἄλλο.

Ἄλλως τε δὲν πρόκειται νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸν ἐκδότη, μὰ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ «Νουμά» ἀπρόσωπα, ἀφοῦ τὸ ἔργο τοῦ «Νουμά» δὲν εἶνε ἔργον ἀποκλειστικὸ ἐνός. Κι' ἀκόμη δὲν πρόκειται νὰ κρίνουμε ἂν ἔζησε πολὺ ὁ «Νουμάς» ἢ ἂν ἔπρεπε νὰ ζήσῃ περισσότερο, μὰ ἂν τὸ ἔργο του μπορούσε ν' ἀφήσῃ ἀχνάρια περὶ βαθεῖα καὶ περὶ πλατυὰ σὲ μιὰ γενικὴ ζωικὴ ἀντίληψι γιὰ τὴ γνωστὴ μακάρια χώρα.

Καμμιά λύπη κι' οὔτε καμμιά χαρά. Τὰ σύγχρονα ἑλληνικὰ ψυχικὰ γεγονότα σὲ μιὰ γενικώτερη γραμμὴ κρινόμενα, στὸ σύνολό τους, δὲν πιστεύουμε δὲ νὰ ἔρχονται μὲ τόσο σοβαρὰς ἀξιώσεις. Τὸ σημεῖο ποῦ ἀρχίζει ὁ σεβασμὸς στὴν ἀτομικότητά του γιὰ τὸν καθένα, εἶν' ἐκεῖνο ποῦ σταματᾷ μιὰ οἰαδήποτε ἐντύπωσις, αἰσιόδοξι ἢ ὄχι, ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν ἑλληνικῶν ὁμάδων.

Ὁ «Νουμάς» ἴσως ἐκτρατήθηκε πολὺ, περὶ πολὺ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε. Δὲν πέθανε στὴν ὥρα του. Ἀρχίζε νὰ ζῇ τὴν ἡμέρα ποῦ ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα τὸν πῆρε γιὰ ὄργανό του. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ κεῖνη κυκλοφοροῦσε κάποιον αἷμα μέσα του. Μὰ ὁ ἀγῶνας πέρασεν, ἡ στιγμὴ ἔσβυσεν. Ὁ «Νουμάς» χωρὶς νὰ ζῇ πειὰ, ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑπάρχει. Ὁ,τι εἶχε νὰ κάμῃ τὸ εἶχε κάμῃ. Ὁ,τι ἦταν νὰ γίνῃ, εἶχε γίνῃ. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἦταν περιττὴ ἡ συνέχεια τοῦ ἴδιου τόνου. Καὶ ὁ «Νουμάς», ποῦ εἶχεν ἀπομείνει στὸ σταθμὸ του κι' ἐξακολουθοῦσε νὰ μάχεται, τὴν ὥρα ποῦ ὁ πόλεμος εἶχε λήξει, ἔχανε πειὰ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πρώτου καλοῦ καιροῦ του. Ἀπὸ ἐγωϊσμὸ ἐξήτησε νὰ μείνῃ στὴ θέσι ποῦ εἶχε. Δὲν ἠθέλησε νὰ παρακολουθήσῃ τὸν ἴδιο ἐκεῖνο κόσμον ποῦ τοῦ εἶχε παρουσιασθῇ στὴν κρίσιμη στιγμὴ. Ἴσως-ἴσως γιατί (νὰ ποῦμε καὶ τὴν ἀλήθεια) δὲν ὑπῆρχε πραγματικὰ κανένας κόσμος ἐμπρὸς του καὶ γύρω του, ποῦ νὰ προσανατολισθῇ μαζὶ του — ἢ κι' ἂν ἐτόχαινε νὰ κινῆται κάτι, βέβαια τοῦτο δὲν θ' ἀρκοῦσε νὰ τοῦ δώσῃ τὸν ἴδιο βαθμὸ ζωῆς, ὀρμῆς. Πρῶτα ἀπ' ὅλα ὁ «Νουμάς» ἦταν παιδὶ ὁμαδικῆς δράσης. Θέλω νὰ πῶ ἡ δουλειὰ του ἔβγαινε καὶ σκόπευε ἀπὸ ὁμαδικὴν ἀντίληψι, εἶχε κάτι ἀπὸ πληθος. Ἡ ἐκλεκτικότης ὡς οὐσία τοῦ ἔργου τοῦ ἔλειψε. Ὅταν ἡ ὁμάδα, γιὰ ἓνα κάποιο λόγο, διαλύθηκε, ὅταν τὸ πλῆθος σκόρπισεν, ὅταν ἔπαυεν ἡ δημοτικιστικὴ ιδέα νὰ τραβᾷ κόσμον, ζωὴ γιὰ τὸ «Νουμά» δὲν ἦταν πειὰ. Ὁ ἐγωϊσμὸς του εἶναι καὶ ὁ μόνος ὑπεύθυνος γιὰ τὴ λύπη ποῦ αἰσθάνθηκε παύοντας τὸ φύλλο του ὁ κ. Ταγκόπουλος. Ὁ «Νουμάς» ὡς κάθε ἑλληνικὴ προσπάθεια ἀπὸ τὶς λεγόμενες αἰσθαντικὰς, δὲν εἶναι δυνατό νὰ κάμουν παρὰ ὀρισμένα πράγματα σὲ μιὰν ὀρισμένη στιγμὴ. Δὲν μπορεῖ νὰ κριθῇ ἀπὸ τὴν ἡλικία τους ἢ ἐπιδρασί τους. Περνοῦν, περνοῦν, περνοῦν, μὰ σὲ μιὰ στιγμὴ μονάχα συναντῶνται μὲ

κάποιο στερεό σώμα τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς. Ὅτι ἔλθῃ τῇ στιγμῇ κείνῃ.

Ὁ «Νουμᾶς» ἔζησε τὴ στιγμὴ του. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἔκαμεν ἓνα δρόμο γιὰ τὸν ἑαυτό του μὲ τὸ στασιό. Δὲν ἔχει καμμιὰ ἀπολύτως σημασία ἢ δεκαπενταετὴς ὑπηρεσία του. Τίποτε δὲν θὰ ἔδινε πειὰ κι' ἂν περνοῦσε πενήντα χρόνια. Τὴν ἀξία τοῦ ἔργου του θὰ ἔπρεπε νὰ τὴ ζητήσουμε μόνον καὶ μόνον στὴ στιγμῇ ποῦ εἶχε τὸν ἀγῶνα τῶν δημοτικιστῶν στὶς στήλες του. Καὶ οὕτως ἢ ἄλλως θὰ ἤμεθα ὑποχρεωμένοι ν' ἀναγνωρίσουμε στὸ «Νουμᾶ» ἀξίαν, τὴν ἀξίαν του.

α.

Ο ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΑΙ Η ΡΟΥΤΙΝΑ.

Ἐσυνειθίσαμε νὰ πίνουμε ἓνα κρασί, ἀρκετὰ καλὸ ἴσως, ἀπὸ χρόνια τώρα, ἀπ' αὐτὸ νὰ ἡδονιζόμαστε καὶ μ' αὐτὸ νὰ μεθάμε. Τόσο γλυκὸ τὸ βρίσκουμε καὶ τόσο ἔχουμε συνειθίσῃ σ' αὐτὸ ποῦ ἢ θέα καὶ μόνον ἑνὸς καινούργιου κρασιοῦ ποῦ δὲν τὸ δοκιμάσαμε ἀκόμα μᾶς κάνει νὰ τὸ περιφρονοῦμε καὶ νὰ κηρύττουμε συχνὰ πῶς εἶνε ἐλεεινὸ καὶ γιὰ ρίξιμο. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ποίησιν τοῦ Καβάφη. Βουτηγμένοι ἴσαμε τὸ λαϊκὸν στὴν ποίησιν τῆς ρουτίνας, ποίησιν ὀμορφῇ καλοῖες φορὲς καὶ ὄχι καὶ ἀνάξια προσοχῆς, μὰ ποίησιν ποῦ μυρίζει ἀκόμα τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι, διαφέροντας μόνον ἀπ' αὐτὸ στὸ ὅτι δὲν περιγράφει πιά κλέφτες καὶ ἄρματα—αὐτὸ δὰ θὰ ἔλειπε (καὶ μὴ πρὸς κακοφανισμόν τοῦ κ. Ἰδα)—καὶ ἀπὸ ἓνα ρητορισμὸ ποῦ περνάει πολλὰς φορὲς τὰ ὅρια καὶ τῆς ἀηδίας ἀκόμα (βλέπε «Φλογέρα τοῦ Βασιληᾶ» κλπ.), σὲ βαθμὸ ποῦ παραβλέψαμε καὶ ἀναγέλασαμε ἀκόμα μὴ πρωτοφανέσῃ καὶ ξέχωρῃ ποίησιν, τὴν ποίησιν τὴν ἀριστοφυγματικὴν τοῦ Καβάφη ποῦ ἀγάγια ἀγάγια καὶ θαρραλέα, χωρὶς ἐξωτερικὰς καὶ ξενικὰς ἐπιδράσεις, μᾶς δίδει κάθε τόσο ὁ ἐσωτερικὸς ἑαυτὸς τοῦ ποιητῆ τῆς «Θάλασσας τοῦ Πρωϊοῦ» καὶ τοῦ «Φιλέλληνα». Μπορεῖ καὶ νὰ μὴ βλέπῃ νὰ πίνουμε ἀπὸ τὸ κρασί τὸ συνειθισμένο, νὰ βουτιζόμαστε στὰ νάματα τῆς ποίησιν ποῦ μὲ τὴν ὁκὰ μᾶς φαιρικάρουνε παλιὰς καὶ καινούργιες ποιητικὰς δόξεις. Ὅμως μὲ μέτρο καὶ μὲ προσοχή. Τὸ στομάχι μᾶς μὴν τὸ συνειθίσουμε τόσο σ' ἓνα πιστὸ ποῦ νὰ μᾶς κάνει νὰ βρίσκουμε ἐντελῶς ἀνούσιο τὸ δυνατό κρασί ποῦ καταβάλλοντας στὴν ἀρχὴ καλοῖα προσπάθεια νὰ τὸ ρουφήξουμε θὰ τὸ συνειθούσαμε, σὲ βαθμὸ ποῦ θὰ τὸ βρῖσκαμε ἀνώτερο, ἀνώτερο πολὺ ἀπὸ τᾶλλον τὸ ρουτινιέριο. Ἄς μὴ περιοριζόμαστε μόνον σ' ἓνα εἶδος κρασιοῦ, καὶ ἄς μὴν ἐπισφραγίσουμε κάθε τόσο τὰ κοινὰ του πλέον ἐγκώμια. Ἄς δοκιμάσουμε ὅλα, ὅς προσπαθήσουμε νὰ βροῦμε τὸ γνήσιο καὶ τ' ὥραϊο, καὶ μ' αὐτὸ ὅς ἐνψυθοῦμε στὶς αἰθέριες χώρες τῆς φαντασίας καὶ μ' αὐτὸ ὅς μεθύσουμε.

Σὲ πῆλινα κύπελλα ἓνα τέτοιο κρασί μᾶς τὸ προσφέρει ὁ ποιητὴς Καβάφης. Καινούργιο καὶ δυνατό μὲ τὸ βρασμὸ τοῦ μούστου. Τὸ ἀδιάφανο τὸ κύπελλο μᾶς ἐμποδίζει νὰ δοῦμε ἀπὸ μακριὰ τὸ χρῶμα του. Μόνον ἀτμοὺς βλέπουμε νὰ ξεφεύγουν ἀπὸ τὴν πανωσιά του, ἀπὸ τὸ βρασμὸ ποῦ γίνεται ἔχει μέσα, μαρτυρώντας κρασί καινούργιο καὶ δυνατό καὶ γνήσιο. Τρομάζανε κεῖνοι ποῦ τὸ πρωτόειδαν οἱ παλαίμαχοι, καὶ χωρὶς νὰν νὰ τὸ δοκιμάσουν ἐβάσταξαν μιὰ σιωπὴ πολὺ ὑποπτη. Κι ἄλλοι ποῦ τὸ δοκίμασαν καὶ γιὰ νὰ ποῦνε αἰτι, εἶπαν πῶς δὲν εἶναι γιὰ τὴν ἐποχὴ μᾶς. Βέβαια, ντελικάτα τὰ στομάχια τους! Ἐμεῖς ὅμως οἱ νέοι οἱ Ἀλεξανδρινοί, ποῦ τὸ πρωτοπήραμε ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ χέρια τοῦ ποιητῆ, πρέπει νὰ διαλαλή-